

ANALİZ 13
RAPORLARI

GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUMLAR:

İşgücü Piyasaları
Bağlamında Bir Analiz

Şenol Baştürk

ANALİZ RAPORLARI

İLKE ANALİZ RAPORU 13 | AĞUSTOS 2024

İLKE Yayın No: 231

E-ISBN: 978-625-8350-87-6

DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/anr13>

Editör: Ramazan Tiyek

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Yayın Sekreteri: Enes Kuru

Tasarım: Betül Berra Kurt

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul

Telefon: +90 216 532 63 70 | **E-posta:** todam@ilke.org.tr | **Web:** ilke.org.tr

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Analiz Raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Göçmenlere Yönelik Tutumlar: İşgücü Piyasaları Bağlamında Bir Analiz

ÖZET

Göçmenler, günümüzde Türk kamuoyunun toplumsal sorun önceliklerinde ilk sıralarda yer almaktadır. Güncel tartışmalarda göç sorununun, kültürel ve politik yönlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ancak kapsamlı kamuoyu araştırmaları, vatandaşların göçmenlere ilişkin olumsuz tutumlarının temelinde, işgücü piyasalarındaki rekabet tehdidi algısının yattığını göstermektedir. Ülkemizde göçmen işgücü figürü, 1990'ların ortasından itibaren görünür olmakla birlikte; kamuoyunun ilgisi 2011 sonrası Suriyelilerin göçüyle canlanmıştır. Suriyeli göçmenlerin varlığı, diğer göçmen grupları gibi, kayıtdışı ve güvencesiz işlerde yoğunlaşır. Bu profildeki işgücü, özellikle düşük maliyetli üretime dayalı küresel değer zincirlerine entegre küçük ve orta ölçekli firmaların üretim düzenine kritik bir girdi sağlar. Göçmen işgücünden kaynaklanan rekabet tehdidi algılarının, bu tür niteliklere sahip işlerde istihdam edilen vatandaşlarda yüksek olması beklenir. Bu analizde, iki farklı veri seti üzerinden vatandaşların işgücü piyasalarındaki konumları ile göçmenlere yönelik tepkileri arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göçmenlere yönelik tepkiler, işgücü piyasaları, rekabet tehdidi, kayıtdışı sektör, iyi işler.

YAZAR HAKKINDA

Şenol Baştürk

Şenol Baştürk, lisans, yüksek lisans ve doktora derecesini Bursa Uludağ Üniversitesinde elde etmiştir. Akademik hayatına bu üniversitede 2001 yılında araştırma görevlisi olarak başlamış olup halen aynı üniversitede Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. Çalışma sosyolojisi ve işgücü piyasaları başlıca çalışma alanları arasında yer almaktadır. Birçok kitap bölümü, makale ve çalışması olan Baştürk'ün "Türkiye'de İşgücü Piyasaları ve Göçmenlere Yönelik Tutumlar" başlıklı bir kitabı da bulunmaktadır.

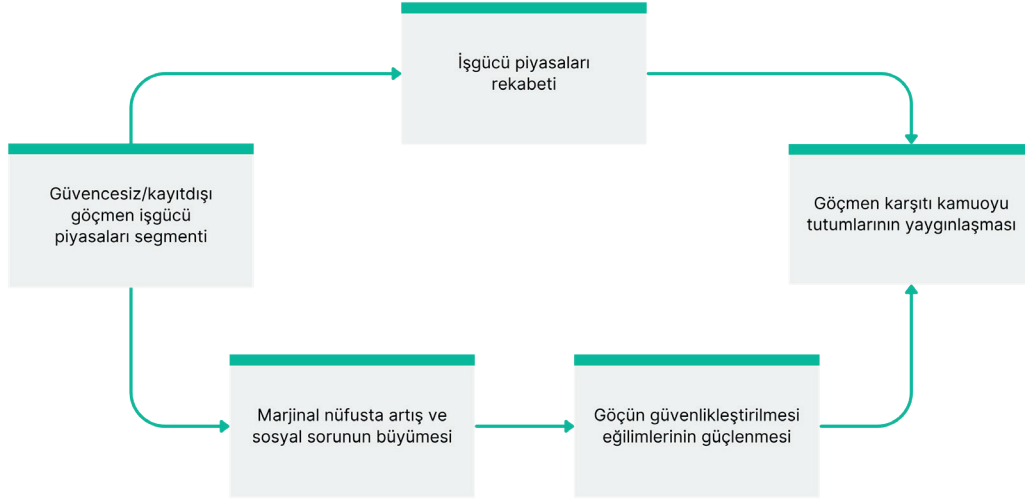
Giriş

21. yüzyılı “göçler çağı” (Castles, Miller ve de Haas, 2023) olarak değerlendiren görüşler günümüzde yaygınlık kazanmaktadır. Ayrıca günümüz toplumlarının bir başka görünür karakteristik özelliği de giderek daha fazla insanın geçimlerini “ücretli çalışma” yoluyla sağlamasıdır. Göç akımlarının yoğunlaşması da büyük ölçüde kendi ülkelerinde geçim şansı azalmış ya da kalmamış insanların başka ülkelere yönelmesiyle ilgilidir. Bu durum, hedef ülkelerin işgücü piyasalarında kapsamlı değişimlere yol açar. 21. yüzyıl göçlerinin çatışmalı niteliği, işgücü piyasalarında yaşanan bu değişimler tarafından şekillendirilir. Söz konusu sürecin yönü ve sonuçlarının dağılımı, vatandaşların göçmenlere yönelik tutumlarının güçlü yönlendiricilerinden birisidir.

Göçmenlerin hedef ülkelerde kabul düzeyleri ve toplumsal çatışma yaratmamaları, vatandaşların tutumlarıyla ilişkilidir. Hedef ülkelerde politik karar vericiler, bu kabul süreçlerini kolaylaştırabilmek için vatandaşların tutumlarının iyileşmesini sağlamaya çalışırlar. Nitekim ülkemizde göç yönetiminin çerçeve düzenlemesi olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu “yabancıların sosyal hayatın tüm alanlarına üçüncü kişilerin aracılığı olmadan dâhil olabilmesi”

hedefine sahiptir. Bu amaçla hazırlanan Uyum Strateji Belgesi de ilk stratejik amaç olarak “göçe ve göçmenlere ilişkin toplumsal algının ve yabancılara yönelik tutumun toplumsal uyuma katkı sağlayacak şekilde yönetilmesini” (GİB, 2018) belirlemiştir. Dolayısıyla, vatandaşların tutumlarının iyileşmesi, büyük oranda işgücü piyasalarında göçün yaratacağı sonuçlara bağlıdır.

Göçün işgücü piyasalarında ne tür sonuçlar yaratacağına ilişkin, iktisat ve sosyoloji yazınında çok sayıda farklı görüş vardır. Geleneksel görüş, göçün ücretler ve işsizlik üzerinde olumsuz etkileri olacağını savunur, fakat bu yaklaşım dinamik ilişkileri ihmal eder (Borjas, 1994). Nobel ödüllü iktisatçı Card, her göç sürecinin kendi dinamikleriyle analiz edilmesi gerektiğini vurgular. Göç süreci farklı ücret gruplarını farklı şekillerde etkiler. Göçmenlerin etkileri, büyük oranda işgücü piyasalarında vatandaşlara “rakip yabancılar” mı, yoksa işgücü piyasalarında boş işleri doldurarak toplam verimliliğe katkı sunan “tamamlayıcı işçiler” mi olduklarıyla ilgilidir. Çok sayıdaki göçmen için ilk seçenek baskın olduğunda, kamuoyunda göçmenlere ilişkin olumsuz tutumlar yaygınlaşır. Eğer ikinci seçenek baskın olursa farklı düzeylerde ekonomik

Şekil 1. Güvencesiz/Kayıtdışı Göçmen İşgücü Piyasalarının Toplumsal Etkileri

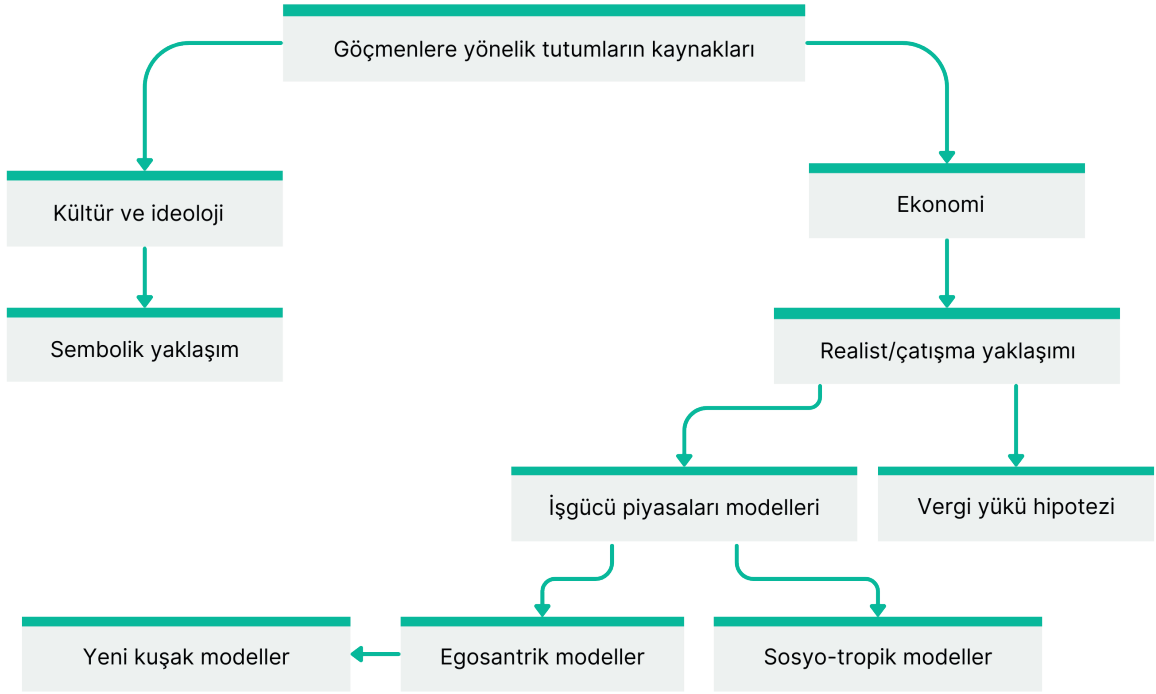
çıkıtlara neden olmak dışında toplumsal gerilimlerin de azaldığı görülür.

Ancak diğer piyasalarda olduğu gibi işgücü piyasalarının da soyut kurallarıyla gerçek hayat deneyimleri arasında fark vardır. Göçmenlerin işgücü piyasalarına yapacağı etkiler, çoğunlukla vasıf ve beceri düzeylerinin sonuçlarıyla doğrudan ilgili değildir. 21. yüzyılın küresel toplumlarında artan ekonomik istikrarsızlıklar, ciddi bölgesel sorunlara neden olur ve uluslararası ilişkilerde “başarısız devlet” (failed state) olarak tanımlanan toplumların sayısı artış gösterir. Yoğunlaşan politik gerilimler, siyasal şiddet ve savaşlar insanları göçe zorlar. Bu nedenle günümüzde göçlerin yoğunlaşması küresel siyasete bağlanmalıdır. Sermaye grupları, istikrarsızlıktan kaynaklanan bu akımları, “ucuz işgücü depoları” olarak görür (Calavita, 2005; Delgado-Wise, 2009). Yaygınlaşan bu tercihler göç akımlarını tetikleyebilir. 21. yüzyılın göçmenlerinin çoğu zorunlu göçmenlerdir ve hedef ülkede becerilerinden bağımsız biçimde, düzensiz işlerde, güvencelerden yoksun ve kayıtdışı çalışmak mecburiyetindedirler.

Düşük ücret düzeyleri, sermayedarlar dışındaki kesimlerde tedirginlik yaratır. Özellikle ücretliler, göçe

bağlı işgücü akımlarının kendi koşullarını tehdit ettiği kanısındadır. Ayrıca göç nedeniyle toplumsal düzenin bozulacağı endişesi de artış gösterir. Bu durum göçe ve göçmenlere ilişkin olumsuz kamuoyu tutumlarının yaygınlaşmasına neden olur. Göç sürecinin kamuoyunda kaygılar yaratması gayet tabii bir durumdur. Bunun yanında göçmenlerin kötü çalışma ve yaşam koşulları da insani kaygıları artıracak derecededir. Kamuoyu tartışmalarında bu iki kaygı birbiriyle çatışma içindedir. İnsani kaygıları öne çıkaranlar diğerleri tarafından “az vatansever” olarak, tehditleri öne çıkaranlar “yabancı düşmanı-ırkçılar” olarak suçlanırlar. Göç sürecinin bu şekilde sadece duyguların alanı olması, tutumların maddi-olgusal kaynaklarını anlamayı ve politika geliştirme alanıyla rasyonel bağlantıları kurmayı zorlaştırır.

Göç alanını duyguların alanı olmaktan kurtarmanın yolu, tutumları şekillendiren toplumsal süreçleri ve bunun maddi temellerini kavramaktır. İşgücü piyasalarındaki konumlar, burada oldukça yönlendirici bir role sahiptir. Şekil 1, göçmen işgücünün güvencesiz alt segment işgücü piyasalarında yoğunlaşmasının yarattığı toplumsal sonuçların bir özetini sunmaktadır. Bu durum doğrudan düşük vasıf düzeylerine

Şekil 2. Göçmenlere Yönelik Tutumların Kaynakları

sahip vatandaşlar arasında bir rekabet algısı yaratır. Türkiye'deki işgücü piyasalarındaki işlerin göz ardı edilemez kısmının bunlardan oluşması nedeniyle tehdit algısının geniş kesimleri ilgilendirdiği söylenebilir. Ancak bu kesimlerin dışında kalan grupları da içine alan dolaylı bir etki de mevcuttur. Göçmenlerin kötü çalışma koşulları, onların yoksulluk ve bununla bağlantılı marjinalleşme risklerini tetikler. Bu durum, sağlık riskleri, yaşam tarzı çatışmaları ve en önemlisi suç oranlarındaki artış gibi kaygıları artırarak göçmenlerin giderek bir güvenlik sorunu olarak algılanmasına neden olur. Bu bağlantıları anlamak, göçün bir sorun olmaktan çıkarılması açısından son derece önemlidir. Ayrıca göçmenlerin işgücü piyasalarında "rakip yabancılar" olmaktan çıkıp "tamamlayıcı işçiler"e dönüşmesinin yolları için düşünme fırsatı sunar.

Buradaki analiz, göçmenlere yönelik tutumları yönlendiren işgücü piyasalarıyla bağlantılı koşulları, Türk

toplumu bağlamında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bunun için bir sonraki bölümde vatandaşların tutumlarının işgücü piyasalarındaki koşullardan nasıl etkilendiğine dair kuramlar üzerinden kısa bir özet sunulacaktır. Ardından Türk işgücü piyasalarında bir göçmen alt segmenti oluşmasına neden olan koşulların kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır. Üçüncü bölümde var olan kapsamlı veri setleri üzerinden vatandaşların işgücü piyasalarındaki konumlarına göre tutum farkları analiz edilecektir.

İşgücü Piyasalarının Göçmenlere Yönelik Tutumları

Göçmenlere yönelik tutum araştırmaları, 21. yüzyılın başında düzensiz göç akımlarının küresel düzeyde artış göstermesi nedeniyle sosyal bilimlerde

yaygınlaşmıştır. Bu araştırmalar, tutumların arkasında çok farklı faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Şekil 2’de de görüldüğü gibi, yapılan araştırmalar çok sayıda bireysel ve toplumsal faktörün göçmenlere yönelik tutumlar ile ilişkisini test etmiş ve tutumları yönlendiren farklı faktörleri ön plana çıkarmışlardır.

Bunlar arasında vatandaşların tutumlarının, büyük ölçüde ekonomik çıkarlar tarafından yönlendirildiğini varsayan görüş, “realist-çatışma yaklaşımı” olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, işgücü piyasalarında tutumların yönlendirici bir rolü olduğunu öne sürmektedir. Nitekim, işsizlik oranlarının artması veya göçmen işçilerin yarattığı rekabetin ücret artışlarını ve istihdam güvencelerini tehdit etmesi gibi işgücü piyasalarından kaynaklanan faktörlerin etkisini de ölçen araştırmalar, bu varsayımı test etme amacı taşır (Alraba’ba’h, Dillion, Williamson, Hainmueller, Hangartner ve Weinstein, 2021; Gerber, Huber, Biggers ve Hendry, 2017; Hainmueller ve Hiscox, 2010; Helbling ve Kriesi, 2014). Göçmenlere ilişkin tutumları açıklayan karşıt görüş ise kültürel faktörleri ön plana çıkarır ve sembolik yaklaşım olarak tanımlanır (Burns ve Gimpel, 2000; Gerber, Huber, Biggers ve Hendry, 2017; Hainmueller, Hiscox, 2010; Valentino, vd., 2019). Bu görüşler, göçmenlere yönelik tutumlarda dini inançlar, ideoloji ve kimlik gibi sistemlerin etkisini göstermeye çalışır. Bu faktörlerin göçmenlere yönelik tutumlar üzerinde, ekonomik faktörlerden bağımsız etkiler yarattığını varsayar.

Sembolik teorinin argümanlarını destekleyen daha fazla araştırma bulunduğu bir gerçektir. Ancak bunlar, örneğin pandemi dönemi gibi ekonomik koşulların değiştiği durumlarda kamuoyu tutumlarının nasıl farklılaştığını anlamakta zorlanmaktadır. Daha da önemli sembolik değerlerin açıklama gücüne dayandırılması, göçe bağlı sorunları azaltabilecek rasyonel politika alanının ciddi ölçüde sınırlanmasına neden olur.

Sonuçta kavramsal düzeyde göçün “güvenleştirilmesi” olarak tanımlanan, göçmenleri tehdit nesnesi olarak düşmanlaştıran/dışlayan bir politika perspektifi yaygınlaşır (Buonfino, 2006; Lahav, 2013).

Buna karşın son yıllarda yapılan daha kapsamlı ve ileri analiz tekniklerini kullanan yeni kuşak araştırmalar, göçmenlere yönelik tutumları açıklarken, işgücü piyasalarının rolünün göz ardı edilmesinin çok isabetli olmayacağını göstermektedir. Analizlerin çıkış noktası, neo-klasik iktisadın homojen ve tekil işgücü piyasası varsayımı yerine tabakalı işgücü piyasaları yapısının göçmenlere yönelik tutumların değerlendirilmesi için kullanılmasıdır (McCullum ve Findlay, 2015; Park, Lai ve Waldinger, 2022; Restifo, Roscigno ve Qian, 2013). Göçmenler, hedef ülke işgücü piyasalarında çoğunlukla ikincil/alt segment işlerde yoğunlaşmaktadırlar (Hudson, 2007; Waldinger, 1994). Vatandaşların tutumlarının da bu yoğunlaşma düzeyine göre değişim göstereceğine inanılır. Yine ülke ekonomilerinin yapısı, merkez sektörün ve ileri-geri bağlantılarının karakteristikleri, yerleşik firma yapıları, ihracat ve küresel rekabet koşulları gibi pek çok faktör, vatandaşların istihdam koşullarını etkilediği için, göçmenlere yönelik tutumları da şekillendirecektir.

Söz konusu modeller vatandaşların göçmenlere yönelik tutumlarının, göçmenlerin neden olduğu arz artışlarının yarattığı tehditlere bağlı olduğunu varsayar. Ancak bu noktada “tehdit”in boyutları konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Bunlardan ilki tehdit algısının bireysel çıkar ile olduğunu iddia eder ve bu nedenle de egosantrik modeller olarak tanımlanırlar (Drazanova, Gonnot, Heidland ve Krueger, 2024; Valentino, vd., 2019). Bu türdeki analizler vatandaşların tepkilerinin, bireysel vasıf durumlarıyla ilgili olduğunu düşünür.

Egosantrik modellere göre, göçmenlere karşı tutumlar, bireylerin vasıf düzeylerine ve göçmenlerin vasıf

profiline bağlıdır. Yüksek vasıflı vatandaşlar, düşük vasıflı göçmenlere daha olumlu yaklaşırken, benzer vasıf düzeyindeki göçmenlere karşı olumsuz tutum sergileyebilirler. İsviçre’de Helbling (2014) ve ABD’de Malhotra, Margalit ve Mo (2013) gibi araştırmalar, yüksek vasıflı vatandaşların yüksek vasıflı göçmenlere karşı daha olumsuz tutum sergileyebileceğini göstermektedir. Yine vasıfların spesifik veya genel olarak değerlendirilmesi de önemlidir. Spesifik ve iletişimsel becerilere sahip olan vatandaşlar, genel becerilere sahip olanlara göre göçmenleri daha az tehdit olarak algılar (Pardos-Prado ve Xena, 2019; Polavieja, 2016). Ayrıca, vatandaşların istihdam edildikleri sektör de belirleyicidir ve ihracatçı sektörlerde çalışanlar daha olumlu tutumlara sahip olabilirler (Dancygier ve Donnelly, 2012).

Bazı analizler ise vatandaşların göçmenlere yönelik tutumlarının bireysel işgücü piyasası rekabetinden değil, toplumsal kaygılardan beslendiğini savunur. Sosyotropik modeller,¹ göçmenlerin vasıf düzeylerinin ülke ekonomisine katkısına göre tutumları şekillendirirler. Ekonomik krizlerde olumsuz etkiler hissedilmese bile, göçmen karşıtı tutumlar artabilir (Alesina ve Tabellini, 2024; Denney ve Green, 2021; Valentino, vd., 2019). Ayrıca, işgücü piyasalarına dayalı toplumsal etkileşimlerin etkisini vurgulayan

çalışmalar, “temas hipotezi” olarak bilinirler (Anderson ve Dehdari, 2021). Bu hipoteze göre, göçmen işçilerle çalışma deneyimi olan vatandaşlar daha olumlu tutumlar sergilerler.

Türkiye’de Göç ve İşgücü Piyasaları

Türkiye 20. yüzyıl boyunca uluslararası göç akımları açısından, göçmenlerin yoğunlaştığı bir hedef ülke olmaktan çok özellikle Batı Avrupa ülkelerine yönelen göçün köken ülkelerinden birisi olarak değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye’nin bu konumu 20. yüzyılın sonundan itibaren hızlı bir biçimde değişim göstermeye başlamıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonunda istikrarsız politik atmosfer ve buna bağlı hızlı toplumsal değişimler, Ortadoğu’nun yanı sıra İran, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeleri dünyada düzensiz göç akımlarının bir kaynağı haline getirmiştir (Bayat, 2006; Koser, 2010). Türkiye, bu grupların göç hareketlerinden, bir transit ülke haline gelerek etkilenmeye başlamıştır (İçduygu ve Yüksekler, 2012). Bir süre sonra da Türk işgücü piyasalarında geçici veya kalıcı biçimde yer alan, çoğunlukla kaçak çalışan ve genellikle düşük eğitim düzeyine sahip göçmenlerden oluşan bir alt segment büyümeye başlamıştır (Lordoğlu, 2007).

Bu genişlemeyi sadece düzensiz göç akımlarının sonucu olarak değerlendirmek eksik olur. Nitekim çok sayıda araştırma; düzensiz göç akımının, onu kırılğan göçmen işgücünden fayda sağlayarak soğuracak bir üretim düzeni olmadan sürdürülebilir olmayacağını göstermiştir (Anderson ve Ruhrs, 2010; Castles ve Kosack, 2010; Delgado-Wise, 2009; Massey, vd., 1998).

Türkiye 20. yüzyıl boyunca uluslararası göç akımları açısından, göçmenlerin yoğunlaştığı bir hedef ülke olmaktan çok özellikle Batı Avrupa ülkelerine yönelen göçün köken ülkelerinden birisi olarak değerlendirilmiştir.

¹ Sosyotropi, sosyal bilimlerde toplumsallık ve toplumsal ilişkilerin sürdürülmesine pozitif anlamlar atfetme ve tutumların bireysel çıkar yönünde değil de bu tür diğerkâmcı faktörler gözetilerek oluşturulması anlamına gelir.

Türkiye’de de benzer bir soğurucu üretim düzeninin, 1980’lerden itibaren gelişim gösteren yeni ekonomi politik mantığı ile oluşmaya başladığı söylenebilir. Bu mantık, ülkemizde küresel değer zincirleriyle bağlantılı yeni bir sanayi coğrafyası yaratmıştır. Geçtiğimiz 20. yüzyılda Türk sanayileşmesi genellikle iç göçe dayalı ve büyük metropollerini kapsayan bir gelişim sergilemiştir. Ancak yüzyılın sonundan itibaren küçük ve orta ölçekli işletmelerin omurgasını oluşturduğu bir üretim dinamiği ivme kazanmıştır. Küresel değer zincirleriyle yoğun bağlantılı gelişim gösteren bu üretim tarzı; temelde vasıfsız işgücüne dayalıdır-emek yoğun yapıdadır ve ücretler genel düzeyinin baskı altında olduğu çıktılar üzerine kuruludur (Köse ve Öncü, 2000; Pamuk, 2008). Klasik Türk sanayileşmesinde görece yüksek ücretli ve organize çalışma koşullarına sahip firma düzenlerinden farklı olarak küresel değer zincirinin parçası olan firmalar, literatürde “ikincil işgücü piyasaları” ifadesiyle tanımlanan düşük ücret ve kötü çalışma koşullarını içeren bir alt segmentin ülkemizde de genişlemesine neden olmuştur.² Bu üretim tarzı, tarım üretiminde yansımaları ihracata dayalı üretim yapan tarım işletmeleri ve küresel firmalar ağı üzerinden yoğun bir mevsimlik tarım işgücü ihtiyacı ortaya çıkararak göstermiştir.

Türkiye’nin transit ülkeden hedef ülkeye geçiş gösteren göç coğrafyasındaki konumu, işgücü piyasalarındaki bu yapı değişimiyle birlikte okunmalıdır. Günümüzde düzensiz göç, küresel değer zincirleriyle bağlantılı emek yoğun üretim düzeninin esnek işgücü ihtiyaçları için ciddi bir kaynak haline gelmiştir (Akpınar, 2020). Nitekim 1990’ların başından itibaren ülkemizin bulunduğu coğrafyadaki ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, Türk işgücü piyasalarında

Türkiye’nin transit ülkeden hedef ülkeye geçiş gösteren göç coğrafyasındaki konumu, işgücü piyasalarındaki bu yapı değişimiyle birlikte okunmalıdır.

farklı düzensiz göçmen gruplarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Örneğin 1990’ların başında eski Sovyet-doğu bloğu ülkelerinden ve Orta Asya Türk coğrafyasından çok farklı özelliklerdeki göçmenler, ağırlıklı olarak kayıtdışı biçimde Türk işgücü piyasasına giriş yapmıştır. Benzer durum Afganistan, İran, Irak ve Pakistan gibi bölgenin istikrarsız ülkelerinden gelen göçmenler ile de yaşanmıştır (Dedeoğlu, 2012; Erder, 2015; İçduygu ve Karadağ, 2018).

Türk işgücü piyasalarındaki bu göçmen gruplar, küresel değer zincirlerinin yönlendirdiği üretim yapısı içerisinde kayıtdışı, güvencesiz, düşük ücretli ve esnek işgücü kullanım biçimlerinde istihdam edilmişlerdir. Ancak Türk kamuoyu, 2011 yılındaki Suriye göçüne kadar bu gruplara yönelik kayda değer tutumlara sahip olmamıştır. 2011 yılında başlayan politik şiddet ve istikrarsızlıklar Suriye’yi dünyada en fazla mülteci yaratan ülke haline getirmiştir. Türkiye, oluşan bu göç dalgasından en yoğun etkilenen ülkedir ve güncel rakamlarla Suriye’yi terk eden nüfusun %62,2’sine ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2024). Bu gruplar, kısa bir zaman sonra Türk işgücü piyasasına giriş yapmışlar ve göçmenlerden oluşan piyasa segmentini derinleştirmişlerdir. Yapılan analizler (Karadeniz, 2023; Pinedo Caro, 2020), geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin diğer göçmen gruplarına benzer

2 Nitekim istihdamda 1990’ların ortasından itibaren küçük ve orta ölçekli firmaların ağırlığının arttığı; büyük ölçekli firmaların azaldığı bir yapı değişimiyle karşılaşmıştır (Töngür ve Taymaz, 2017). Bu dönüşüm doğal olarak ücretler genel düzeyinin de aşağı doğru eğimli olmasına neden olmuştur (Onaran, 2006).

istihdam koşullarına sahip olduğunu göstermektedir. Çalışanların önemli bir kısmı tekstil başta olmak üzere inşaat, gıda, dericilik gibi sektörlerde, küçük ve orta ölçekli firmalarda, düşük ücretli ve kayıtdışı olarak istihdam edilmektedirler.³ Sınırlı sayıdaki geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ise Türk işgücü piyasasında temini zor bazı orta vasıflı işlerde istihdam edildiği söylenebilir.

Ancak Türkiye'deki göçmenlerin işgücü piyasasındaki konumlarına ilişkin bu gözlemlerin, resmî istatistikler ile uyduğu söylenemez. Türkiye'de yabancılara yönelik resmî çalışma izinlerinin güncel dağılımı, Tablo 1'de gösterilmiştir. Buradaki göçmenlerin, imalat, inşaat, lojistik ve konaklama gibi düzensiz sektörlerde istihdam edilmesine dair veri, alandaki gözlemlerin bulgularıyla uyumludur. Ancak alandaki gözlemler, göçmenlerin söz konusu sektörlerde düzensiz ve kayıtdışı olarak istihdam edilme ağırlığının reel olarak çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşın yasal çalışma iznine sahip göçmenlerin %20'sinin ileri hizmetlerde istihdam ediliyor olmasından hareketle, Türkiye'de dikkate değer bir yüksek vasıflı göçmen işgücü segmentinden bahsetmek çok gerçekçi değildir. Yasal çalışma izinlerinin dağılımında ileri hizmetler sektöründeki bu yüksek oran, daha vasıflı göçmenlerin düzenli işlerde istihdam edildikçe kayıtlı çalışma olasılığının arttığını gösterir.

Resmî çalışma izin sayıları son yıllarda ciddi biçimde artış gösterse de 2023 rakamları, izni olan göçmenlerin oranının sadece %4,94 olduğunu sergilemektedir.

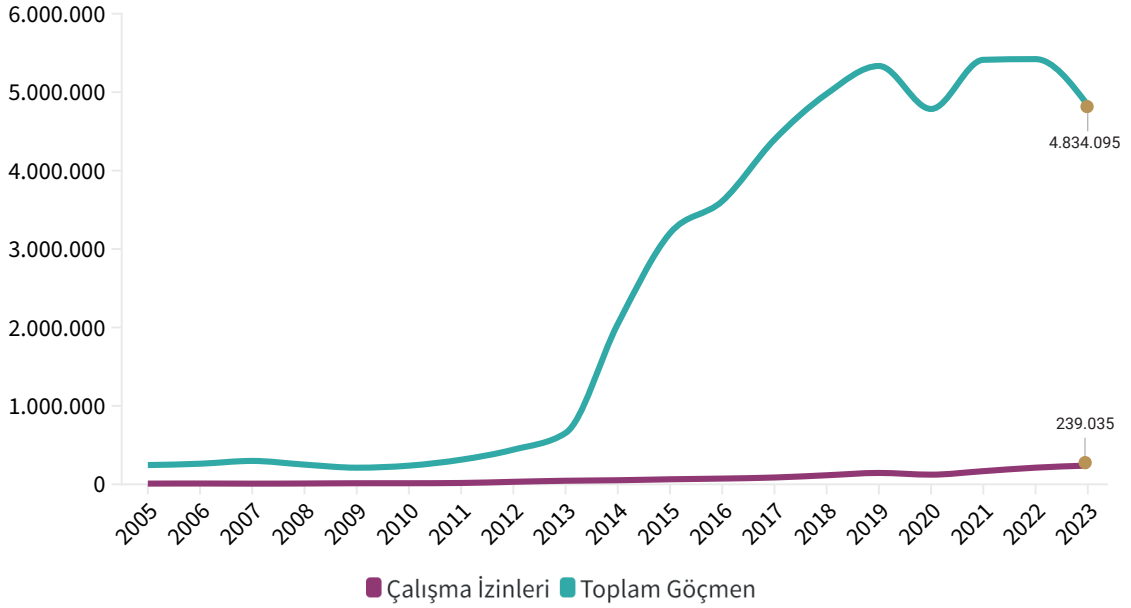
Tablo 1. Yabancılara Verilen Çalışma İzinlerinin Sektörel Dağılımı (2023)

Sektör	%
İmalat	32,82
İleri hizmetler	20,67
Lojistik	13,66
Konaklama ve yiyecek-içecek	12,47
İnşaat ve altyapı	10,8
Ev içi çalışma	7,51
Madencilik	0,5
Tarım ve hayvancılık	0,39
Uluslararası kuruluşlar	0,06
Bilinmeyen	3,57

Kaynak: ÇSGB, 2024.

Türkiye'de göçmenlerin çalışma koşullarının daha çok düzensiz ve kayıtdışı işlerde yoğunlaştığına dair bir dayanak, Grafik 1'de bulunabilir. Grafikte kırmızı ile belirtilen eğri, 2005-2023 yılları arasında Türkiye'ye gelmiş farklı kategorilerdeki (resmî çalışma izinleri, ikamet izinleri, resmî düzensiz göç rakamları, geçici koruma, uluslararası koruma ve insan kaçakçılığı rakamları dahil) göçmenlerin toplam sayılarını vermektedir. Mavi ile belirtilen eğri de aynı dönemdeki toplam çalışma izinlerini gösterir. Bu sayılar arasındaki fark çok yüksektir. Örneğin 2015 yılında toplam göçmen sayısı 3.201.790 iken bunların sadece %2,01'ine karşılık gelen 64.521'i yasal çalışma iznine sahiptir. Resmî çalışma izin sayıları son yıllarda ciddi biçimde artış gösterse de 2023 verileri, izni olan göçmenlerin oranının sadece %4,94 olduğunu sergilemektedir. Resmî çalışma izin sayıları halen fiili göçmen sayılarının çok altındadır. İlgili veriler, ülkemizdeki göçmenlerin

3 Net rakamlar bilinmemektedir. Ancak Karadeniz (2023) hanehalkı işgücü anketlerinin mikro veri seti üzerinden 2011 sonrası Türkiye'ye gelen ve yurtdışı doğumlu olan ücretli çalışanların %81'nin kayıtdışı istihdam edildiğini hesaplamıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler için bu rakam çok daha yüksektir. UNDP (2018)'nin 2018 yılına ilişkin paylaştığı istatistik, geçici koruma altındakilerin %97'nin kayıtdışı istihdam edildiğini göstermektedir.

Grafik 1. Türkiye’de Toplam Göçmenler ve Göçmenlere Verilen Çalışma İzinleri (2005-2023)

Kaynak: GİB, 2024; ÇSGB, 2024.

çoğunluğunun bariz biçimde resmî izinler dışında, kayıtdışı kaçak işgücü olarak istihdam edildiklerini net biçimde sunmaktadır.

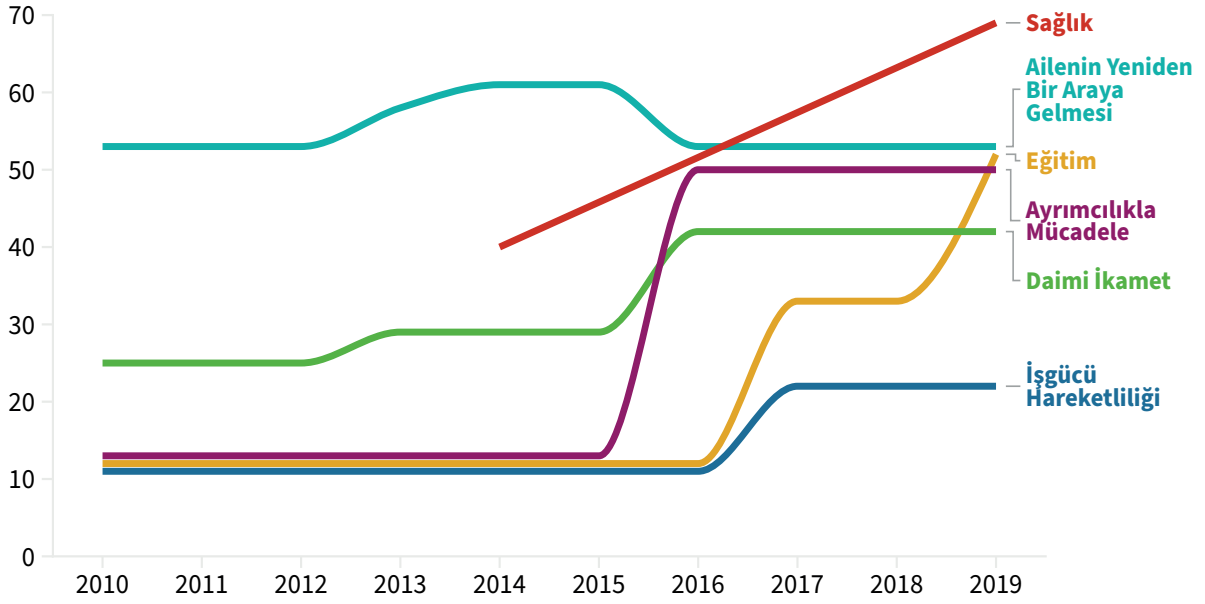
Aslında Türkiye’de göçmenlerin işgücü piyasalarındaki konumlarına ilişkin ilki 2003⁴ yılında olmak üzere belli aralıklarla düzenlemeler yapılmış ve ardından 2016⁵ yılında yeni bir yasa çıkarılmıştır. Yasalar arasında, düzenleyici mantık bakımından belirgin farklılıklar olduğu söylenemez. Ancak her ikisi de daha çok işgücü arz artışlarının, Türk işgücü piyasalarını tehdit etmesini “çalışma izinleri” bağlamında engellemeye dönük regülasyonları barındırmaktadır. Yapılan düzenlemelerde, kayıtdışı işlerin ve kötü çalışma koşullarının yoğunlaştığı göçmen işgücü piyasası segmentinin iyileştirilmesine yönelik etkilerin bulunduğundan

bahsetmek zordur. Dolayısıyla işgücü piyasalarının, zaten sınırlı regülatif araçlara sahip Türkiye göç politikalarının en zayıf alanı olduğu söylenebilir. Nitekim dünyada göç politikalarının kapsamını değerlendiren MIPEX-2020 endeksine göre, Türkiye genel değerlendirmede 57 ülke arasında, 43/100 endeks puanı ile 46’ncı sırada yer almasına karşın; işgücü piyasaları konusunda 22/100 endeks puanı ile 51’inci sıraya gerilemektedir (MIPEX, 2020).

Kötü koşullara sahip işgücü piyasalarındaki bu alt segment, Türkiye’de ihracata dayalı-küresel değer zincirleriyle entegre üretim mantığı açısından işlevsel bir alan açar (Toksöz, 2008). Türkiye’nin uluslararası göçlerde bir hedef ülke haline gelmesi, büyük oranda söz konusu üretim mantığının soğurucu etkileriyle

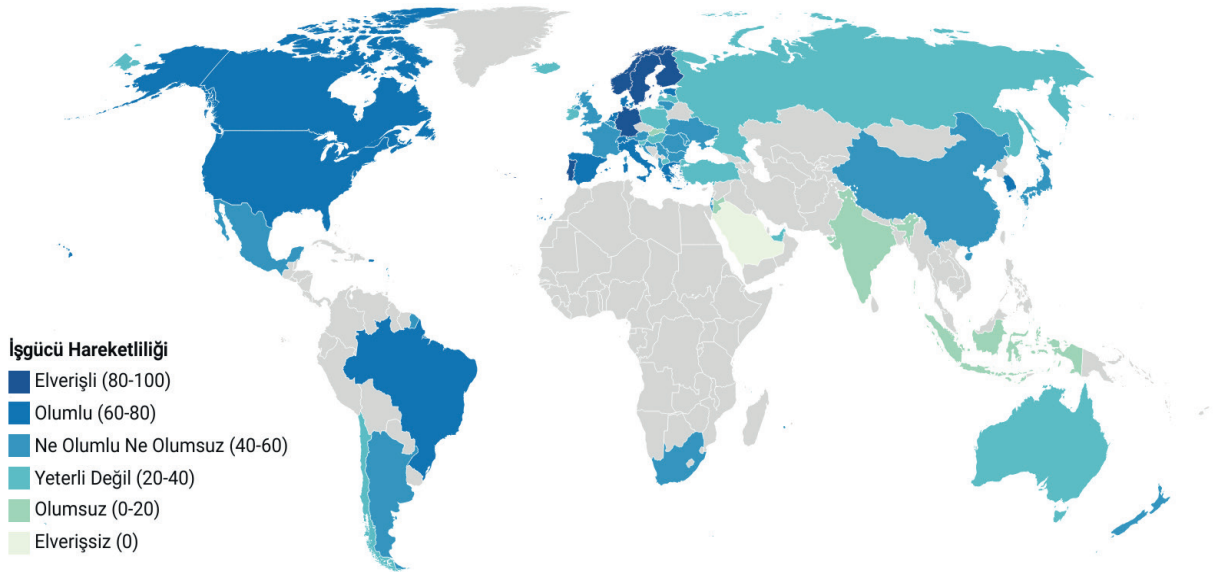
4 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun

5 6735 sayılı Uluslararası Çalışma Kanunu

Grafik 2. Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi – Türkiye (Skor, 2010-2019)

Kaynak: MIPEX 2020.

Harita 1. Ülke İçerisindeki Göçmen İşgücü Hareketliliği (Skor, 2019)

Kaynak: MIPEX 2020.

ilgilidir. Göçmen yedek işgücü ordusu, Türk işgücü piyasalarında düşük maliyetli üretim için ücretleri baskılayacak bir işlev görür. Sınırlı bir bölümü de sermayeye, ulusal ve bölgesel işgücü piyasalarının tedarik etmekte zorlandığı bazı orta düzey becerilere yine düşük maliyetlerle erişme imkanını verir. 1990'lardan itibaren çok farklı göçmen kategorileri, geçici veya kalıcı biçimde bu segmentin “düşük vasıflı” – “kayıtdışı” ve “ucuz işgücü” çevrimine katılmışlardır. Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler, ilgili çevrimin son devresini oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin uluslararası göçlerdeki yeni konumu, ne sadece “coğrafyanın kaderiyle” ne de sadece dış politikadaki tercihler ile ilgilidir. Türkiye'yi göç yollarının hedef ülkesi haline getiren, büyük ölçüde alt segment işgücü piyasalarına yönelik talebin gücüdür. Ülkemizde göçmen işgücüne olan talebin canlılığına ilişkin önemli bir gösterge, Türkiye'deki göçmenlerin iş bulma sürelerinin Avrupa ülkelerine kıyasla dikkat çekici biçimde kısa olmasıdır. Ayrıca MIPEX gibi uluslararası karşılaştırmaların gösterdiği üzere, bürokratik zorluklarla dolu kurumsal ve olumsuz sosyo-politik koşullar nedeniyle göçmenlerin formal işgücü piyasalarına katılımı çok zor olmasına rağmen; Türkiye'de göçmenler arası işgücü katılım oranları Avrupa ülkelerindeki oranlardan bariz biçimde yüksektir. Avrupa ülkelerinde vatandaşlar ile göçmenler arasındaki erkek işgücüne katılım oranları farkı %20'lerin üzerinde iken, Türkiye'de %4,7'dir (Demirci ve Kırdar, 2023).

İşgücü piyasalarında, göçmenlerden oluşan segmentin farkına varmak, Türkiye'de göçün boyutlarını kavramak açısından önemlidir. Ülkemizdeki kamuoyu tartışmalarında göçmen figürü, genellikle somut şekilde Suriyeliler ile özdeşleştirilir. İşgücü piyasalarındaki göçmen segmenti, çeşitlilik barındırır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler dışında ülkemizde resmî rakamlara göre 1,5 milyonun üzerinde, gerçekten

Türkiye'yi göç yollarının hedef ülkesi haline getiren, büyük ölçüde alt segment işgücü piyasalarına yönelik talebin gücüdür.

yüksek sayıda bir göçmen kitlesi mevcuttur (TÜİK, 2023). Bu boyutlardaki göçmen kitlesinin varlığı, büyük oranda Türkiye ekonomisine hakim üretim mantığıyla ilişkilidir. Ülkemizde göçmenlere ilişkin güncel politik söylemler, dünyanın diğer yerlerindeki popülist eğilimler gibi yaygın biçimde “geri dönüş” ve “sınır güvenliği” temaları üzerine kuruludur (Balta, Elçi ve Sert, 2022). Bu temaların pratikte uygulama sorunları ayrı bir tartışma konusudur. Ancak bu politika önerileri, üretim mantığının yapısını ve devam eden ihtiyaçlarını göz ardı eder. Örneğin Suriyeliler (tamamı veya önemli bir bölümü) ülkelerine geri dönse bile onların boşalttığı segment için işgücü talebi devam edecektir. Düzenleme mantığı barındırmayan bu tür göç kontrol politikaları, daha riskli güzergahları kullanan ve insan kaçaklığına dayanan henüz marjinalleşmiş yeni düzensiz göç akımlarının ortaya çıkmasına neden olacaktır (Schmoll, 2016; Yıldırım, 2022).

İşgücü piyasalarındaki göçmen segmentinin, bazı sermaye grupları açısından oldukça işlevsel sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Ancak aynı zamanda günümüz Türkiye'sindeki en gerilimli toplumsal alanlardan birisini yaratmaktadır. Bu yapı bir taraftan göçmenlerden düşük gelirli ve sosyal olarak kırılgan bir kitlenin büyümesine neden olur. Zaten marjinal olan sosyal konumlarını daha da derinleştirir. Diğer yandan da göçmen işgücünün bu tür kullanımları, aynı vasıflara sahip vatandaşlar için genel ücretler düzeyini baskılayan ve çalışma koşulları üzerinde bir tür sosyal damping yaratan sonuçlara sebebiyet

verir. Bu nedenle göçmen işgücünün konumu, sermayenin kazançları ile toplumsal düzen arasında bir "ödünleşim (trade-off)" olarak görülmemelidir. Uzun vadede büyük ekonomik ve toplumsal riskler barındıran bu durumdan kaçınabilmek için düzenli işlerin hem vatandaşlar hem de göçmen işgücü arasında yaygınlaştırılması kritik öneme sahiptir. Nitekim yapılan araştırmalar (Callens ve Meuleman, 2017), işgücü piyasalarından işgücü piyasalarına ilişkin regülasyonların, göçmenlere yönelik olumsuz tutumların azalmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Türkiye'de İşgücü Piyasalarındaki Konumların Göçmenlere Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de göçmenlere ilişkin kamuoyu tutumları ile ilgili araştırmaların sayısı sınırlıdır. Türkiye'de göç konusu, 2011 yılındaki Suriye göçüne kadar kamuoyunun gündeminde yer almadığı gibi, sınırlı sayıda akademik araştırmaya konu olmuştur. Göçe ilişkin kamuoyu tepkileri, 2011 yılında başlayan ve ilerleyen yıllarda giderek büyüyen Suriye göçünün geç siyasallaşmasının ardından (İçduygu, 2017) ilgi çekmeye başlamıştır. Özellikle 2016 sonrası, Suriye göçünün geçici bir sorun olmadığına yönelik kanaatlerin yaygınlaşmasıyla kamuoyunda göçmen karşıtı tutumlar belirgin hale gelmiştir. Nitekim yapılan araştırmalar, kamuoyunda göçün ülkemizin en önemli sorunlarından birisi olarak algılandığını göstermektedir. Vatandaşların göçmen karşıtı görüşlerini işgücü piyasalarındaki rekabet tehdidine dayandırması da yaygın bir eğilimdir (Aydın vd., 2021; Erdoğan, 2022; Tümtaş, 2020). Ancak uluslararası literatürdeki yeni kuşak analizlerde tartışıldığı gibi işgücü piyasalarına

ait detaylı faktörler ile yapılmış araştırmalara rastlanmamaktadır. Bu tür veri setlerinin yaratılamaması ve bunlar üzerinden analizler yapılamaması ülkemiz açısından bir eksiklik olarak görülmelidir.

Kamuoyunda göçmenlere ilişkin tutumların işgücü piyasalarıyla olan bağlantısını anlayabilmek, büyük ölçüde göçmenlerin Türk işgücü piyasalarına yaptığı etkiler ile ilgilidir. Bu etkilerin düzeyi ile ilgili araştırmalar 2011 yılında başlayan Suriyeli göçüyle artmıştır. Bu araştırmalar, genelde Suriye nüfusunun yoğunlaştığı bölgeleri merkeze almaktadır. Özellikle ilk yıllarda araştırmaların çoğu, göçmenlere bağlı işgücü arz artışlarının bölgesel ve ulusal düzeyde belirgin etkiler yaratmadığı bulgusuna sahiptir. İşgücü piyasalarında rekabete ilişkin bulgular ile diğer ülke örneklerinde olduğu gibi alt segmentte işgücü piyasalarındaki vatandaşlar için karşılaşılr. Suriyelilerin kayıtdışı işlerde yoğunlaşması, bu işlerde istihdam edilen vatandaşlar arasında işsizliğin bir düzeyde artmasına neden olmuştur. Tümen'in (2016) analizi, geçici koruma altındaki Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde vatandaşların kayıtdışı işlerde istihdam edilme oranının %2,26'ya düştüğünü göstermektedir. Del Carpio ve Wagner (2015) her 10 Suriyeli kayıtdışı istihdamının, 6 vatandaşın kayıtdışı istihdamını azalttığını oraya koymuşlardır. Esen ve Binatlı'nın (2017) analizinde bu oran 100'e 20'dir (her 100 Suriyeli kayıtdışı istihdamı, 20 vatandaş kayıtdışı istihdamını azaltır). Bu etkiler, kadınlar ve düşük eğitimli gençlerde daha belirgindir. Suriyelilerin kayıtdışı işlerde yarattığı rekabet nedeniyle, daha önce bu tür işlerde istihdam edilen kadınların işgücü piyasalarının dışına çıkma olasılığını artırır. Düşük eğitimli erkeklerin ise iş arama sürelerinin arttığına yönelik bulgular mevcuttur (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2018; 2022; Ceritoğlu, Yunculer, Torun ve Tümen, 2017). Çalışmaların bir kısmı, bazı sektörlerde kayıtdışı işlerin ücretler genel seviyesinde düşüşler

yaşandığına dair sonuçlar sunsa da (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2022; Cengiz ve Tekgüç, 2022); bütüncül olarak bakıldığında göçmenlerin ücretler üzerinde belirgin bir etki yapmadığı görülmektedir (Del Carpio ve Wagner, 2015; Tümen, 2016).

Kayıtlı işlerde çalışanlar ve daha yüksek vasıflı ücretli vatandaşlar için ise daha çok “tamamlayıcı etkiler” tablosuna uygun sonuçlar edinilmektedir. Göçmen işgücü, özellikle sınır bölgelerdeki düşük vasıflı-emek yoğun KOBİ’lerin “yerel üretim patlamaları” yaşamalarına neden olmuştur. Ayrıca göçmenler arasında küçük girişimcilik eğilimlerinin yüksek olması ve sermaye sahibi göçmenlerin faaliyetlerini Türkiye’ye taşımaları, işgücü temininin kolaylaşması ile KOBİ’lerin kâr/satışlarındaki iyileşmeler gibi etkiler dolayısıyla firma sayılarında anlamlı bir artışa neden olmuştur (Akgündüz, Van den Berg ve Hassink, 2015; Altındağ, Bakış ve Rozo, 2020; Cengiz ve Tekgüç, 2022). Bu durumun yarattığı kapasite artışını, vatandaşların kayıtlı işlerde istihdam oranlarını ve ücret düzeylerini artırdığını vurgulayan çalışmalar mevcuttur. Göçmen istihdamının, kayıtlı işlerde çalışan vatandaşların sayısında %0,4’ler civarında bir artış⁶ yarattığını gösteren araştırma bulguları vardır (Altındağ, Bakış ve Rozo, 2020; Tümen, 2016). Bu artışın daha önce enformel sektörde istihdam edilen vatandaşların azalması nedeniyle mi, yoksa formel işlerin artışıyla mı ilgili

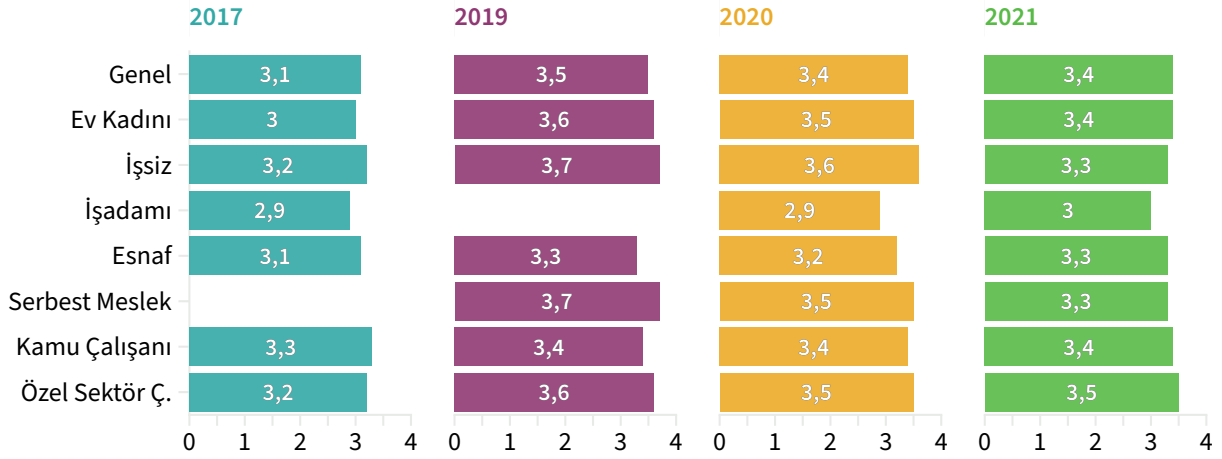
Göçmen işgücü, özellikle sınır bölgelerdeki düşük vasıflı-emek yoğun KOBİ’lerin “yerel üretim patlamaları” yaşamalarına neden olmuştur.

olduğu net değildir. Bazı araştırmaların sonuçları, firmaların artan performansı ve özellikle artan konut talebinin bağlantılı sektörleri canlandırması nedeniyle daha nitelikli kayıtlı istihdam imkanlarının arttığı bulgusuna sahiptir (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2022; Cengiz ve Tekgüç, 2022; Del Carpio ve Wagner, 2015). Ancak bu tür olumsuz olmayan bulgular, Suriyeli göçünün erken zamanlarına ve sınır bölgelerindeki kentlerin verilerine dayalıdır. Daha yakın zamana ve Türkiye ekonomisinin bütününe yönelik çalışmalar, göçmen akışının başta işsizlik oranlarının artması olmak üzere birtakım olumsuz etkiler yarattığını iddia etmektedir⁷ (Demirkol, 2024; Esen ve Binatlı, 2017).

Söz konusu bulgular ele alındığında, düşük vasıflı (özellikle de kayıtdışı) işlerde istihdam edilen vatandaşların göçmenlere karşı daha olumsuz; buna karşın daha yüksek vasıflı işlerde istihdam edilen vatandaşların, daha olumlu tutumlara sahip olacağına dair farklı uluslararası araştırmaların bulgularının Türkiye için de geçerli olabileceği söylenebilir. Ancak daha

6 Aksu & Erzan & Kırdar’ın (2022) araştırması, her 10 Suriyeli istihdamının kayıtlı işlerde çalışan vatandaşlar arasında 6 erkek istihdamının yaratılmasına neden olduğunu, ayrıca küçük girişimcilerin sayısında 2 ücretsiz aile işçilerin sayısında 0,4’lük bir artışa karşılık geldiğini göstermektedir.

7 Bu olumsuz bulgulara sahip araştırmalar, ilk zamanlardaki daha pozitif etkilerin Suriyelilerin daha çok mülteci kamplarında yaşamaları ve işgücüne katılımlarının sınırlı olmasıyla ilgili olduğunu ileri sürer. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin kentlerde yerleşmeye başlaması, daha yoğun bir şekilde işgücüne katılım göstermeleri ve özellikle de 2016 yılındaki düzenlemeyle birlikte yasal istihdama erişim hakkı edinmeleri nedeniyle olumsuz etkilerin daha belirgin tespit edilebildiği düşünülür (Demirci & Kırdar, 2023; Demirkol, 2024; Esen & Binatlı, 2017). Kamplardan ayrılıp kentlere yerleşmenin etkileri bir düzeye kadar kabul edilebilir. Ancak 2016 yılındaki 6735 sayılı Uluslararası Çalışma Kanunu ve 15.01.2016 tarihli Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’in etkilerinin abartılmaması gerekir. Yukarıda da değinildiği gibi bu düzenlemeler, çalışma izinlerine erişme konusundaki bürokratik yükü ortadan kaldırmaz. Her ne kadar çalışma izinleri sayılarında bir büyüme olsa da geçici koruma altındaki Suriyelilerin ağırlıklı bir bölümü halen kayıtdışı olarak istihdam edilmektedir.

Grafik 3. Türkiye’de Mesleklere Göre İşgücü Piyasaları Tehdit Algıları (0-5 Puan Aralığında, 2017-2022)

Kaynak: Suriyeliler Barometresi 2017, 2019, 2020; 2022.

önce de değinildiği gibi ülkemizde, istihdam koşulları ve sektörel etkilerin göçmenlere yönelik tutumlarını ölçecek kapsamlı veri setleri bulunmamaktadır. Bu nedenle buradaki etkileri ancak kısmen gösterebilecek iki farklı araştırmanın sonuçlarından yararlanılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmalardan M. Murat Erdoğan’ın (2017, 2019, 2020; 2022) ilki 2017 ve sonuncusu 2021 olmak üzere dört kez gerçekleştirdiği “Suriyeliler Barometresi” araştırmalarıdır. Bu araştırma, karşılıklı olarak hem geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşam ve sosyo-ekonomik koşullarını hem de Türk toplumundaki tutumları ele alır. Burada düzenli olarak Türk katılımcılara “Suriyelilerin işlerimizi elimizden alacaklarını düşünüyorum” değerlendirmesi hakkındaki fikirleri sorulmaktadır. Ayrıca bu sorunun farklı meslek kategorilerine göre farklılaşması da düzenli olarak raporlanmaktadır.

Grafik 3⁸, işgücü piyasalarının tehdit algılarının Türk vatandaşlarının mesleklerine göre değişimi, boylamsal olarak sunulmaktadır. Görüldüğü gibi tehdit algısı, genel olarak 2017’de en düşük değerini almış ve sonrasında artış göstermiştir. Özellikle 2019, tüm gruplarda (iş adamları hariç – bkz. Dipnot 8) işgücü piyasaları tehdit algısının en yüksek olduğu yıldır. 2019 yılında döviz kurlarındaki artışların ve ardından ekonomik konjonktürdeki belirgin bozulmanın etkisiyle, tehdit algıları artmıştır. Türkiye’de 2018’de %11,2 olan resmî işsizlik oranının, 2019 yılında %14’e çıkmasının bu algı üzerindeki etkisinin belirgin olduğu söylenebilir.

İşgücü piyasalarındaki konumlara göre değerlendirildiğinde, iş adamlarının en düşük değere sahip olması şaşırtıcı değildir. Sermaye grupları kendi içinde farklılaşmakla birlikte, özellikle ihracat odaklı-küresel değer zincirlerine entegre sermaye grupları

8 2017 yılına ilişkin veriler, diğer yıllardan farklı olarak 100 üzerinden puanlanmıştır. Grafikte bu puan 5 üzerinden tekrar ağırlıklandırılmıştır. Ayrıca 2019 anketinde iş adamları için ayrı bir puanlama yapılmıştır. Yine örnekleme bu gruptaki katılımcıların sayısı, diğer gruplardan belirgin bir biçimde düşüktür. Benzer şekilde 2017 yılındaki ölçümde serbest meslek kategori kullanılmamıştır.

Türkiye'deki göçmen akımlarından önemli avantajlar elde etmektedirler. Bu nedenle diğer gruplardan farklı olarak bariz biçimde düşük düzeyde "tehdit algısına sahip olmaları" beklenen bir durumdur. Grup içerisinde son yılda kısmi bir artış olması, olumsuz kamuoyu tutumlarının iş adamlarını da etkilemesiyle açıklanabilir. Sermaye çevreleri de göçmenlerin işgücü piyasalarında daha görünür hale gelmelerine karşı sosyotropik⁹ tutumu bir düzeye kadar benimseyebilirler. Bunun yanında ülke ekonomisi için tehdit oluşturabileceğine dair kaygılara daha fazla katılıyor olabilirler.

Buradaki en ilginç kategori, serbest meslek çalışanlarıdır. Ülkemizde bu gruplar, farklı istihdam türleri arasında geçiş yapan ve kayıtdışı ücretli işçilik ile küçük girişimcilik arasında faaliyette bulunan bireylere karşılık gelirler (Tuğal, 2012). Serbest meslek çalışanlarının, 2019 yılındaki ekonomik bozulma karşısında, tehdit algılarının yüksek olduğu söylenebilir. Ancak göçmenler kanalıyla düşük maliyetli üretim yapma imkanlarının ve göçmenlerin hareketlendirdiği talebin Türkiye'de serbest meslek faaliyetleri üzerindeki teşvik edici etkisi dikkate alınmalıdır. Bu nedenle 2019'daki daralma sonrasındaki yıllarda, serbest meslek sahiplerinin işgücü piyasalarındaki tehdit algısının düşmüş olduğu görülmektedir.

Esnafların konumları ise sermaye ve serbest meslek çalışanlarından daha farklıdır. Özellikle sınır bölgelerinde artan göçmen sayısı ve bunların düşük maliyetli tüketim talepleri, esnaflar için piyasa genişlemesi anlamına gelebilir. Bu durum Türkiye ortalamasının altında bir rekabet tehdidi algısına neden olmuş gözükmektedir. Ancak aynı zamanda Suriyeliler, dünyadaki çok sayıda örnekte olduğu gibi küçük girişimcilik ve esnafılık faaliyetlerinde yoğunlaşırlar. Bu nedenle de esnafların, iş adamları ve serbest meslek

sahiplerinden daha yüksek bir tehdit algısına sahip olması anlaşılabilir bir durumdur.

Ücretli çalışanlara bakıldığında ise özel sektör ve kamu çalışanlarının tutum farklılıkları dikkat çekicidir. Kamu çalışanları, göçmenlerin girişine kapalı ve güvenceleri yüksek istihdam koşullarına sahiptir. Bu nedenle tehdit algıları, genel kamuoyu tutumlarından ayrılmaz. Algılarının bireysel çıkara ilişkin tehditten çok, göçmenlerin Türkiye ekonomisinin bütününe yönelik olumsuz etkiler yarattığına dair sosyotropik tutumlar tarafından yönlendirildiği söylenebilir. Buna karşın özel sektör çalışanları arasında tehdit algıları yüksektir. Bu çalışanların bir kısmının kayıtdışı ya da daha güvencesiz işlerde istihdam edildikleri varsayıldığında bu oran anlaşılabilir. Tehdit algısı, en yüksek düzeyine 2019'daki ekonomik daralma ve yüksek işsizlik koşullarında erişmiştir.

İşsizlerin tepkileri ise 2017'de genel ortalamanın biraz üzerindeyken 2019'da bu tepkilerin görülmesinde ciddi bir artış yaşanmıştır. Türkiye'de işsizlik, özellikle gençler ve kadınlar arasında yaygındır. Türk işgücü piyasalarına göçün etkileri konusunda yapılan analizlerin gösterdiği gibi, kayıtdışı göçmen emeği en fazla bu grupları etkiler. Bu nedenle tehdit algısının, işsizlik kaygısıyla birlikte artış gösterdiği söylenebilir. Benzer bir durum ev kadınları için de geçerlidir. Yapılan analizlerde (Aksu, Erzan ve Kırdar, 2018; 2022; Ceritoğlu, Yunculer, Torun ve Tümen, 2017), göçmenlerin işgücüne katılım oranlarının artması durumunda kadınların işgücüne katılımının olumsuz etkilendiği görülmekte ve ev kadınları için işsizlik gibi bir tehdidin doğmasına neden olmaktadır.

Erdoğan'ın (2017, 2019, 2020; 2022) sağladığı veri seti, farklı işgücü piyasaları kategorilerinin göçmenlerden kaynaklı tehdit algılarını boylamsal olarak

9 Sosyotropi, bireyin diğerleri ile olumlu ilişkiler içerisinde olma gereksinimini temsil etmektedir.

Grafik 4. Türkiye’de Mesleklere Göre Göçmenlere Yönelik Tutumlar (0-2 Puan Aralığında, 2017)

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması – WWS.

gösterir. Ancak bu grupların, göçmenlere ilişkin genel tutumlarını nasıl etkilediği de önemlidir. Bunu anlayabilmek için, kamuoyu tutumları araştırmalarında çok kullanılan Dünya Değerler Araştırması’nın (World Values Survey) Türkiye veri setleri kullanılacaktır. Türkiye için en güncel versiyonu bulunmasına rağmen, verilerin 2017 yılına ilişkin olduğuna dikkat edilmelidir. İlgili yılda daha önce değinildiği gibi göç süreci yeni yeni politikleşmeye başlamıştır (İçduygu, 2017). Bu rapordaki veriler kamuoyunda Suriyeliler hakkındaki yerleşik tutumların, “insan hakları ihlal edilmiş misafirler”den “kalıcı göçmen grupları”na doğru evriminin, ilk aşamalarına aittir. Bu nedenle güncel eğilimlerin daha olumsuz bir tablo sunacağı söylenebilir.

Dünya Değerler Araştırması’nın Türkiye’de 2017’de tamamlanan yedinci dalgası, göçmenlere ilişkin tutumları ölçen kapsamlı bir soru grubuna sahiptir. Burada göçmenlere ilişkin dördü olumlu¹⁰ yargılar ve dördü de olumsuz¹¹ yargılar içeren sekiz tutum sorusu mevcuttur. Bu sorular bir araya getirilerek, en düşük puan 0 – en yüksek puan 2 olmak üzere bir tutum değeri elde edilmiştir.¹² Grafik 4 farklı meslek gruplarına göre tutumların ortalamasını göstermektedir.

Grafik 4, göçmenlere ilişkin en yüksek tutum düzeyinin hizmet sektörü çalışanlarında olduğunu sunmaktadır. Burada iki olasılık söz konusudur. Birincisi, Türkiye’de hizmet sektörü Tablo 1’den de hatırlanacağı gibi, kayıtlı olarak en fazla göçmen istihdam edilen

10 Q122. göç sayesinde boş kalan işlerde çalışacak birileri bulunur; Q123. göç kültürel çeşitliliği güçlendirir; Q125. göç, başka ülkelerde zulüm gören siyasal göçmenlere sığınacak bir yer sağlar; Q127. göç, yoksul ülkelere gelenlere daha iyi bir yaşam sağlar.

11 Q.124. göç, suç oranını artırır; Q126. Göç, terör tehlikesini artırır; Q128. göç, işsizliği artırır; Q129. göç, toplumsal çatışmalara yol açar.

12 Olumsuz sorular için tersine çevirme (reverse) işlemi uygulanmıştır. Tutum soruları için hesaplanan Cronbach-alpha değeri ($\alpha = ,709$) kabul edilebilir düzeydedir.

alanlardan birisidir. Bu nedenle göçmenlerin kendilerini değerlendirme olasılığı mevcuttur. Ayrıca temas hipotezinin iddia ettiği gibi sektördeki göçmenlerin yoğunluğu, sektör çalışanı vatandaşların tutumlarının pozitif düzeyini etkilemiş olabilir. Bu durum özellikle turizm sektörü gibi, yabancıların coğrafi hareketliliğinden beslenen işlerde daha belirgindir (Ivlevs ve Smith, 2024). Yine göçmen işgücü, özellikle hizmet sektöründe ciddi bir canlanma yaratır ve temini zor alt-düzyer işlerin daha kolay yerine getirilmesini sağladığı için tamamlayıcı bir etki ortaya çıkarabilir.

Hizmet sektörünün ardından sırasıyla profesyoneller, beyaz yakallılar ve yöneticiler olarak ifade edilen meslek grupları gelmektedir. Türkiye ortalamasında bu gruplara diğer meslek gruplarına göre daha olumlu tutumlar sergilenmektedir. Türkiye’de göçmen gruplarının, işgücü piyasalarının bu segmentleri için tehdit etkisi yaratmayacak profili, daha pozitif tutumların altındaki faktörü açıklayabilir. Ayrıca bu gruplar, yüksek eğitim düzeylerine sahiptirler ve eğitimin yüksek kültürel toleransa neden olmasına dair sembolik açıklamalar dikkate alınabilir (Jenssen ve Engesbak, 1994). Dünya Değerler Araştırması verilerinde, işverenler ile yöneticiler ayrı kategoriler olarak kodlanmamıştır. Bu nedenle sermayedarların-işverenlerin tutumları, net olarak belirlenemez. Ancak göçmenlere dayalı düşük işgücü maliyetlerinin sermayedar ve yöneticiler arasındaki tutumları yumuşattığı söylenebilir. Avukat, doktor, mimar vb. profesyonel meslek grupları ise, göçmen işgücünün yarattığı kapasite artışının dolaylı sonuçlarını hissettikleri söylenebilir. Ayrıca bu grupların ihtiyaç duyduğu temizlikçi, bakıcı vs. gibi ev eksenli hizmetlere erişimi kolaylaştırdığı için göçmenlere yönelik daha olumlu tutumların benimsendiği düşünülebilir.

Vasıflı işçiler de genellikle kayıtlı işlerde yoğunlaşırlar, bu nedenle olumsuz tutumlara daha az sahip olmaları anlaşılabilir. Genel ortalamasının hemen altında vasıflı işçiler yer alırlar. Bunlardan bir kısmı kayıtdışı olarak istihdam edildikleri için göçmen rekabetini en fazla onların hissettiği söylenebilir. Ayrıca Türkiye’de vasıfsız çalışanlar, kayıtlı istihdam edilseler bile işgücü güvenceleri zayıftır. Bu nedenle göçmenlerin yarattığı arz artışlarından rahatsız olabilirler. Buradaki ilginç kategori yarı vasıflı çalışanlardır. Normalde bu grubun, vasıfsızlara kıyasla daha olumlu tutumlara sahip olması beklenebilir. Ancak Türk işgücü piyasalarında, orta düzey manuel beceriler (ara eleman) açığı çok yüksektir. Bazı göçmen grupları, bu açığı kapattıkları için Türk işgücü piyasalarına rahatlıkla dahil olabilmektedirler. Bu rahat geçişin yarattığı rekabet, yarı-vasıflı vatandaşların daha olumsuz tutumlarını tetiklemiş olabilir. Ücretli tarım işçilerinin çalışma koşulları, göçmenlerden bağımsız biçimde olumsuz niteliklere sahiptir. Ayrıca göçmen işgücüsü sonuçta her iki grubun koşullarının daha da kötüleşeceği sert bir rekabete girmektedir (Kavak, 2016). Bu nedenle olumsuz tutumlara sahip olmaları şaşırtıcı değildir. Toprak sahiplerinin en olumsuz tutumlara sahip olması ise Türk tarımında toprak mülkiyetinin dağılımı ile açıklanabilir. Ülkemizde tarım üretiminde büyük toprak sahipliği sınırlıdır. Elinde büyük toprak barındıran grupların büyümesi, ücretli tarım işgücü havuzunun derinliğine bağlıdır. Göçmenlerin sayısının artması, büyük toprak sahiplerinin işgücüne erişimini kolaylaştırır. Büyük tarım işletmelerinin daha rahat faaliyet göstermesi, aile işletmesine dayalı küçük toprak sahiplerinin pazar paylarının daralmasına neden olur. Küçük toprak sahipleri arasındaki olumsuz tutumların yaygınlığı, bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Sonuç

Türkiye halihazırda dünyada en fazla düzensiz göçmen barındıran ülkelerden bir tanesidir. Bu süreç işgücü piyasalarına da yansımış ve göçmen alt segmentinin derinleşmesine neden olmuştur. Bu segment ağırlıklı olarak kayıtdışı, düşük vasıflı ve düşük ücretli işçilerden oluşur. Çalışma koşulları düzensizdir. Göçmenlerin Türk işgücü piyasalarında göz ardı edilemez bir kitle olması, beraberinde sorunlar da getirmektedir. Göçmen işgücünün düzensiz özelliklerinin vatandaşlarımızın çalışma koşullarını istikrarsızlaştırma riski, kamuoyundaki kaygıları artırmaktadır. Artan kaygıların, göçmenlere yönelik sosyal ve kültürel olumsuz kamuoyu imajlarını besleyen bir rolü olduğu görülmektedir. Bu nedenle göçmenlere yönelik kamuoyu tutumlarının, işgücü piyasaları ile ilişkili kaynaklarını bulmak önem kazanmaktadır. Böylece göçmenlere ilişkin odaklanılması gereken sorun alanlarının tespiti kolaylaşacaktır. Ayrıca vatandaşlar arasında farklı grupların kaygı, algı ve beklentilerini anlamaya destek olacağı için spesifik düzenleyici araçların geliştirilmesine imkan sağlayacaktır.

Göçmenlere ilişkin kamuoyu tutumları, ülkemizde genellikle kültürel ve sembolik faktörler ile açıklanır. Daha ılımlı tutumların örneğin dindarlık gibi faktörlerden, negatif tutumların ise milliyetçilik ya da seküler hayat tarzlarından kaynaklandığı düşünülür. Bu açıklamaların gücü, tamamen göz ardı edilemez. Ancak göçmenler ve bağlı toplumsal sorunların temel dinamiklerini anlamayı kolaylaştırmadıkları da bir gerçektir. Dünyanın pek çok yerindeki tutumların temelleri konusundaki kapsamlı araştırmalar, işgücü piyasalarının etkisini teyit eder. Ülkemizde bu konuda sınırlı çalışma mevcuttur. Ayrıca bu tür çalışmaların ihtiyaç duyduğu kapsamlı araştırma projeleri ve veri setleri eksiktir. Buradaki analiz, bu eksiği gidermek için

Türk işgücü piyasalarında vatandaşların konumlarının ve göçmen işgücü piyasası segmentine yönelik dağılımın etkisine odaklanmıştır. Sınırlı değişkenlere sahip olmasına rağmen, kapsamlı iki veri setinden yararlanılarak temel-tanımlayıcı düzeyde analizler yapılmaya çalışılmıştır. Sonuçlar, dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi işgücü piyasalarındaki konumların göçmenlere yönelik tutumlar üzerindeki etkisini Türk toplumu için teyit eder. Erdoğan (2017, 2019, 2020; 2022) tarafından derlenen ilk veri seti, işgücü piyasalarında rekabet algısının vatandaşların istihdam koşulları düzensizleştikçe arttığını gösterir.

Rekabet tehdidi algısıyla, Dünya Değerler Araştırması'ndan türetilen, göçmenlere yönelik tutumlar arasındaki simetrik ilişki buradaki analiz için ayrıca önemlidir. Tehdit algısının düşük olduğu profesyoneller, beyaz yakalılar ve yöneticiler gibi grupların, göçmenlere yönelik daha ılımlı tutumlar geliştirme olasılıkları yüksektir. Buna karşın yarı-vasıflı/vasıfsız işçiler, ücretli tarım çalışanları ve küçük toprak sahiplerinin daha fazla negatif tutumlara sahip olduğu görülür.

Buradaki sonuçlar da göçmenlerden kaynaklı tehdit algısının, kamuoyundaki baskın görünümün aksine kültürel ve politik faktörlerden değil; işgücü piyasalarından kaynaklandığı anlamına gelir. Bu durum sorun alanının daha iyi tespit edilmesine imkan tanır. Türk işgücü piyasalarında 20. yüzyılın sonundan itibaren düşük ücretli işgücü kullanımına dayalı ihracat odaklı bir üretim mantığının beklentileri yönlendirici olmuştur. Bu mantık kökleştikçe, daha fazla göçmen grubuna ihtiyaç duyulur. Bunların kökenleri ve kimlikleri ikincil önemdedir. Dolayısıyla bu işgücü talebi yapısı, 2011'den itibaren Suriyeli işgücüne dayalı bir ilerleme gösterir. Nitekim bu gruplar, Türk işgücü piyasalarındaki düzensiz göçmen segmentine çok kolaylıkla dahil olurlar.

Avrupa ülkelerinin tersine geçici koruma altındaki Suriyelilerin işgücüne katılım oranının yüksekliği, söz konusu dinamik talebin bir göstergesidir. Göçmenlerin zayıf toplumsal pozisyonları, bu tür bir üretim tarzından avantaj elde etmeye uygundur. Ancak kapitalizmin tarihinde her zaman karşılaşıldığı gibi, sadece piyasanın avantajlarına odaklanmanın, toplumsalın sürdürülmesini imkansız kılması muhtemeldir. Bu nedenle 21. yüzyılın derinleşmiş göç sorunundan, ülkemizin daha az zarar görmesi için koruyucu ve düzenleyici işgücü piyasası politika ve araçlarına daha fazla ihtiyaç vardır. Günümüzde göçü zorlu bir sorun haline getiren husus, göçmenlerin büyük bir insani sorunun kurbanları olmasıdır. Bu grupların insani koşullarını gözeten, ancak bunu yaparken başka

sorunların yeni kurbanlarını yaratmayacak bir politikanın vücuda getirilmesi önemli ve gereklidir. Bu tür bir hassasiyet aynı zamanda hem ekonomik fayda hem de genel iyiyi büyütecektir. Dolayısıyla, işgücü piyasalarının göçmen segmentindeki koşullarının iyileştirilmesi ve “rakip yabancıların”, “tamamlayıcı işçiler” haline gelmesi ana hedeflerden birisi olmalıdır.

Göçmenlere ilişkin kamuoyu tutumlarının iyileştirilmesi, büyük oranda kamu politikalarına bağlıdır. Ancak göçmenler büyük ölçüde, düşük işgücü maliyetleri ile üretim yapma amacına sahip üretim mantığına sosyal olarak bağlıdır. Bu nedenle kamu politikaları yanında, işgücü piyasalarında etkin olacak işveren örgütleri ve sendikalara da roller düşmektedir. Bu doğrultuda aşağıda politika önerilerine yer verilmiştir.

Öneriler

İyi işler yaygınlaştırılmalıdır.

Kayıtdışı istihdam, uzun çalışma saatleri ve düşük ücret düzeyleri Türk işgücü piyasalarının yaygın sorunlarından. Özellikle son yıllarda kayıtdışılığın azaltılması konusunda bir ilerleme söz konusu olsa da işlerin kalitesi hususu halen geliştirilmesi gereken bir alandır. Analiz sonuçlarından da görüldüğü gibi, vatandaşların kayıtlı ve düzenli işlere erişimi arttıkça, göçmenlere ilişkin olumsuz tutumları azalmaktadır.

Atipik istihdam biçimleri düzenlenmelidir.

Kısa süreli çalışma vb. atipik biçimler Türk işgücü piyasalarında son derece düzensiz alanlardır. Buna karşın özellikle kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların işgücü piyasalarına girişi için işlevsel kanallar olabirler. Bu kanalların yaygınlaştırılması, söz konusu grupların kayıtdışı istihdamdan uzaklaşmalarına katkı sağladığı gibi göçmenlere yönelik rekabet tehdidinin azalmasına da neden olur. Bu grupların, göçmen işgücü arz artışlarından en fazla etkilenenler olduğu unutulmamalıdır.

İçerici işgücü piyasaları düzenlemeleri yapılmalıdır.

Türkiye’de göçmenlere yönelik aktif işgücü piyasası düzenlemeleri yok değilse bile yeterli değildir. Ayrıca bu düzenlemelerin içerici olması önemlidir. Buradaki kritik nokta, düzenlemelerin sadece beceri kazandırmakla sınırlı kalmamasıdır. Özellikle dil becerilerinin geliştirilmesi kritik önemdedir. Türkçeyi daha iyi konuşan göçmenlerin, kayıtlı işlere daha kolay yöneleceği unutulmamalıdır. Yine iş arama stratejilerine yönelik desteklere odaklanılmalıdır. Buradaki ana amaç, işgücü piyasalarındaki düşük ücretli işlere erişimi kolaylaştırmak değil; daha iyi işlere erişimin önünü açmaktır.

Göçmenlerin işgücü piyasasındaki etkilerine dair kamuoyu bilgilendirilmeli ve farkındalık artırılmalıdır.

Kamuoyunun göçmenlere ilişkin tepkilerinin önemli bir kaynağı, özellikle sosyal medyanın dezenformasyon kaynağı haline gelmesidir. Göçmenlerin Türk işgücü piyasalarında bazı olumsuzluklara neden olduğu bir gerçektir. Ancak bu olumsuzlukların temelleri ve bunları giderecek rasyonel politikalar hakkında kolay anlaşılabilir ve detaylı bilgi kaynakları oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra Türk işgücü piyasalarının koşulları ve göçmenlerin buradaki yerleri konusunda yurttaş farkındalığını artıracak eylem ve çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sendikalar göreve çağrılmalıdır.

Türk işgücü piyasasında sendikalar güçlü yönlendirici değildir, ancak kayıtlı işlerin yaygınlaştırılması ve ücretlerin iyileştirilmesinde etkili olabilirler. Göçmenleri kapsama konusunda sendikalar tereddütlüdür ve kapsayıcı olmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca özellikle KOBİ'lerde sendikal örgütlenmenin önünde çok sayıda engel vardır. Halbuki sendikaların bu tür işyerlerinde etkinliklerinin artması, göçmen emek sömürsüne karşı kontrol mekanizmaları oluşturmak anlamına gelecektir. Yine sendikalar ile üyelerinin tehdit algılarının kaynaklarını algılamaya yönelik araştırmalar yapılabilir ve göçmen işgücü segmenti hakkında eğitim programları düzenlenebilir.

Bürokratik engelleri az ve koruyucu bir yabancı çalışma hukuku oluşturulmalıdır.

Türkiye'de yabancıların çalışma hukuku temelinde çalışma izinlerinin düzenlenmesi üzerine kuruludur. Ancak göçmenlerin kırılgan bir kategori olduğu ve sömürüye uğrama olasılıklarının yüksek olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle çalışma hukukuna ilişkin düzenlemeler, göçmenlerin çalışma izinlerine odaklanmak yerine; kötü koşullarda çalışmalarını engelleyici düzenlemeler barındırmalıdır. Göçmenlerin çalışma hakları konusundaki prosedürler sadeleştirilmeli ve dijital imkanlar kullanılarak grupların bu prosedürler hakkında rahat bilgiye sahip olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca ilgili bakanlıklar ve kurumlarda, göçmen işgücü üzerine uzmanlardan oluşan destek ve denetim ekipleri oluşturulmalıdır.

İşveren örgütlerine sorumluluk verilmelidir.

Türkiye'deki göçmen işgücü segmenti büyük ölçüde, düşük ücret düzeylerine ihtiyaç duyan üretim mantığının bir sonucudur. Ancak bu tür firmaların, sadece sosyal damping kanalıyla avantaj elde etmenin sürdürülebilir bir strateji olmadığı konusunda ikna edilmesi gerekir. Bu nedenle işveren örgütleri, daha sürdürülebilir ve iyi şartlarda göçmen istihdamı yaratılması için sorumluluk üstlenmeli ve üyelerini bu konuda yönlendirmelidir.

Kaynakça

- Ball, D. L., Thames, M. H., & Phelps, G. (2008). Content knowledge for teaching: What makes it special? *Journal of Teacher Education*, 59(5), 389-407.
- Akgündüz, Y., Van den Berg, M., & Hassink, W. (2015). The impact of refugee crisis on host labor markets: The case of the Syrian refugee crisis in Turkey. *IZA Discussion Papers*, 8841. Institute for the Study of Labor (IZA). <http://ftp.iza.org/dp8841.pdf>.
- Akpınar, T. (2020). *Sermayenin yeni hafif piyadeleri: Kaçak göçmen işçiler*. İstanbul: Kor Yayınları.
- Aksu, E., Erzan, R., & Kırdar, M. G. (2022). The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market. *Labour Economics*, 76, 102183.
- Alesina, A., & Tabellini, M. (2024). The political effects of immigration: Culture or economics?. *Journal of Economic Literature*, 62(1), 5-46.
- Arababa'h, A., Dillon, A., Williamson, S., Hainmueller, J., Hangartner, D., & Weinstein, J. (2021). Attitudes toward migrants in a highly impacted economy: Evidence from the Syrian refugee crisis in Jordan. *Comparative Political Studies*, 54(1), 33-76.
- Altındağ, O., Bakış, O., & Rozo, S. V. (2020). Blessing or burden? Impacts of refugees on businesses and the informal economy. *Journal of Development Economics*, 146, 102490.
- Anderson, B., & Ruhs, M. (2010). Migrant workers: Who needs them? A framework for the analysis of staff shortages, immigration and public policy. In Ruhs, M., & Anderson, B. (Eds.), *Who needs migrant workers: Labour shortages, immigration and public policy* (ss. 15-52). Oxford: Oxford University Press.
- Andersson, H., & Dehdari, S. H. (2021). Workplace contact and support for anti-immigration parties. *American Political Science Review*, 115(4), 1159-1174.
- Aydın, M., et al. (2021). *Türk dış politikası kamuoyu algıları araştırması*. Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu. https://www.mustafaaydin.gen.tr/source/TDPA2021_KHAS_WEBRAPOR-BA-SIN_08062021.pdf.
- Balta, E., Elçi, E., & Sert, D. (2022). *Göçmen karşıtı tutumların siyasi parti temsili: Türkiye örneği*. Heinrich Böll Stiftung İstanbul. <https://tr.boell.org/sites/default/files/2023-03/hbs-tr-son.pdf>.
- Bayat, A. (2006). *Ortadoğu'da maduniyet: Toplumsal hareketler ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Borjas, G. J. (1994). The economics of immigration. *Journal of Economic Literature*, 32, 1667-1717.
- Buonfino, A. (2004). Between unity and plurality: The politicization and securitization of the discourse of immigration in Europe. *New Political Science*, 26(1), 23-49.
- Burns, P., & Gimpel, J. (2000). Economic insecurity, prejudicial stereotypes, and public opinion on immigration policy. *Political Science Quarterly*, 115(2), 201-225.
- Calavita, K. (2005). *Immigrants at the margins: Law, race, and exclusion in Southern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Callens, M. S., & Meuleman, B. (2017). Do integration policies relate to economic and cultural threat perceptions? A comparative study in Europe. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 367-391.
- Card, D. (1990). The impact of the Mariel boatlift on the Miami labor market. *ILR Review*, 43(2), 245-257.
- Castles, S., & Kosack, G. (2010). The function of labour immigration in Western European capitalism. In Martiniello, M., & Rath, J. (Eds.), *Selected studies in international migration and immigrant incorporation* (ss. 21-44). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Castles, S., Miller, M. J., & de Haas, H. (2023). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri*. İstanbul: GAV Perspektif.
- Cengiz, D., & Tekgüç, H. (2022). Is it merely a labor supply shock? Impacts of Syrian migrants on local economies in Turkey. *ILR Review*, 75(3), 741-768.
- Ceritoglu, E., Yunculer, H. B. G., Torun, H., & Tumen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: Evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*, 6, 1-28.

- ÇSGB. (2024). *Çalışma izin istatistikleri*. <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>.
- Dancygier, R. M., & Donnelly, M. J. (2013). Sectoral economies, economic contexts, and attitudes toward immigration. *The Journal of Politics*, 75(1), 17-35.
- Dedeoğlu, S. (2012). Göç ve hayatta kalma mücadelesi: İstanbul'da Azerbaycanlı kadın göçmenlerin hayatta kalma mücadelesi ve endüstriyel üretim. *Migration Letters*, 9(4), 365-372.
- Del Carpio, X. V., & Wagner, M. C. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market. *World Bank Policy Research Working Paper*, (7402).
- Delgado-Wise, R. (2009). Forced migration and US imperialism: The dialectic of migration and development. *Critical Sociology*, 35(6), 767-784.
- Demirci, M., & Kırdar, M. G. (2023). The labor market integration of Syrian refugees in Turkey. *World Development*, 162, 106138.
- Demirkol, A. (2024). The prolonged dilemma: Refugees' impact on labour market in Türkiye. *International Migration*, 62(1), 252-268.
- Denney, S., & Green, C. (2021). Who should be admitted? Conjoint analysis of South Korean attitudes toward immigrants. *Ethnicities*, 21(1), 120-145.
- Dražanová, L., Gonnot, J., Heidland, T., & Krüger, F. (2024). Which individual-level factors explain public attitudes toward immigration? A meta-analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(2), 317-340.
- Eder, M. (2015). Turkey's neoliberal transformation and changing migration regime: The case of female migrant workers. In Castles, S., Ozkul, D., & Cubas, M. A. (Eds.), *Social Transformation and Migration*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137474957_9
- Esen, O., & Oğuş Binatlı, A. (2017). The impact of Syrian refugees on the Turkish economy: Regional labour market effects. *Social Sciences*, 6(4), 129.
- Erdoğan, M. M. (2017). *SB 2017: Suriyeliler barometresi-Suriyeliler ile uyum içinde yaşamın çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2019). *SB 2018: Suriyeliler barometresi-Suriyeliler ile uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. M. (2020). *SB 2020: Suriyeliler barometresi-Suriyeliler ile uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. M. (2022). *SB 2022: Suriyeliler barometresi-Suriyeliler ile uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gerber, A. S., Huber, G. A., Biggers, D. R., & Hendry, D. J. (2017). Self-interest, beliefs, and policy opinions: Understanding how economic beliefs affect immigration policy preferences. *Political Research Quarterly*, 70(1), 155-171.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı: 2018–2023*. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf#page=7>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2024). *Göç Alanında Güncel Sayılar*. <https://www.goc.gov.tr/>.
- Hainmueller, J., & Hiscox, M. J. (2010). Attitudes toward highly skilled and low-skilled immigration: Evidence from a survey experiment. *American Political Science Review*, 104(1), 61-84.
- Helbling, M., & Kriesi, H. (2014). Why citizens prefer high- over low-skilled immigrants: Labor market competition, welfare state, and deservingness. *European Sociological Review*, 30(5), 595-614.
- Hudson, K. (2007). The new labor market segmentation: Labor market dualism in the new economy. *Social Science Research*, 36(1), 286-312.
- Ivlevs, A., & Smith, I. (2024). Do international tourist arrivals change residents' attitudes towards immigration? A longitudinal study of 28 European countries. *Tourism Economics*, 30(1), 104-131.
- İçduygu, A., & Karadağ, S. (2018). Afghan migration through Turkey to Europe: Seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens. *Turkish Studies*, 19(3), 482-502.
- İçduygu, A., & Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: Reality and representation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18(4), 441-456.

- Jenssen, A. T., & Engesbak, H. (1994). The many faces of education: Why are people with lower education more hostile towards immigrants than people with higher education?. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 38(1), 33-50.
- Karadeniz, O. (2023). Türkiye işgücü piyasasında geçici koruma sağlanan Suriyelilerin sosyal güvenlik durumu ve kayıtlı istihdama geçiş için öneriler. *ILO Türkiye*. <https://www.ilo.org/tr/media/364891/download>.
- Kavak, S. (2016). Syrian refugees in seasonal agricultural work: A case of adverse incorporation in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 33-53.
- Koser, K. (2010). Dimensions and dynamics of irregular migration. *Population, Space and Place*, 16(3), 181-193.
- Köse, A. H., & Öncü, A. (2000). İşgücü piyasaları ve uluslararası işbölümünde uzmanlaşmanın mekânsal boyutları: 1980 sonrası dönemde Türkiye imalat sanayii. *Toplum ve Bilim*, 86, 72-90.
- Lahav, G. (2013). Threat and immigration attitudes in liberal democracies: The role of framing structuring public opinion. In Freeman, G., Hansen, R., & Leal, D. L. (Eds.), *Immigration and public opinion in liberal democracies* (ss. 525-572). New York: Routledge.
- Lordoğlu, K. (2007). Çalışma hayatımızda yeni yabancılar: Bir araştırmanın sonuçları ve bazı değerlendirmeler. In Arı, F. A. (Ed.), *Türkiye'de yabancı işçiler: Uluslararası göç, işgücü ve nüfus hareketleri* (ss. 83-128). İstanbul: Derin Yayınları.
- Malhotra, N., Margalit, Y., & Mo, C. H. (2013). Economic explanations for opposition to immigration: Distinguishing between prevalence and conditional impact. *American Journal of Political Science*, 57(2), 391-410.
- Massey, D. S., Arrango, J., Hugo, G., Kouaouchi, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1998). *Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford: Oxford University Press.
- McCullum, D., & Findlay, A. (2015). 'Flexible' workers for 'flexible' jobs? The labour market function of A8 migrant labour in the UK. *Work, Employment and Society*, 29(3), 427-443.
- MIPEX. (2020). *Migrant integration policy index, 2020*. <https://www.mipex.eu/>.
- Onaran, Ö. (2003). Türkiye'de ihracat yönelimli büyüme politikalarının istihdam üzerindeki etkileri. In A. H. Köse, F. Senses, & E. Yeldan (Eds.), *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar* (ss. 579-601). İstanbul: İletişim.
- Pamuk, Ş. (2008). Globalization, industrialization and changing politics in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 38, 267-273.
- Park, S., Lai, T., & Waldinger, R. D. (2022). Unequal ties: Immigrants' initial social capital and labor market stratification. *Social Forces*, 101(1), 473-505.
- Pardos-Prado, S., & Xena, C. (2019). Skill specificity and attitudes toward immigration. *American Journal of Political Science*, 63(2), 286-304.
- Pinedo Caro, L. (2020). Türk işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler. *ILO Türkiye*. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf.
- Polavieja, J. G. (2016). Labour-market competition, recession and anti-immigrant sentiments in Europe: Occupational and environmental drivers of competitive threat. *Socio-Economic Review*, 14(3), 395-417.
- Restifo, S. J., Roscigno, V. J., & Qian, Z. (2013). *Segmented assimilation, split labor markets, and racial/ethnic inequality: The case of early-twentieth-century New York*. *American Sociological Review*, 78(5), 897-924.
- Schmoll, C. (2016). Controlling irregular migration policy options and unwanted consequences. In Triandafyllidou, A. (Ed.), *Routledge handbook of immigration and refugee studies* (ss. 361-370). Oxon: Routledge.
- Toksöz, G. (2008). Enformal işgücü piyasaları ve göçmen işçilere talep: Karşılaştırmalı perspektiften Türkiye'nin durumu. *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Mi? 3. Saha Çalışmaları Sempozyumu* (ss. 89-108). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Töngür, Ü., & Taymaz, E. (2017). Türkiye imalat sanayiinde firma büyümesi ve istihdam. *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi* (ss. 75-94). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuğal, C. (2012). "Serbest meslek sahibi": Neoliberal subjectivity among İstanbul's popular sectors. *New Perspectives on Turkey*, 46, 65-93.

Tumen, S. (2016). The economic impact of Syrian refugees on host countries: Quasi-experimental evidence from Turkey. *American Economic Review*, 106(5), 456-460.

Tümtaş, M. S. (2020). *Nöbetleşe dışlanma: Göç ve sosyal dışlanma döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜİK. (2023). *Uluslararası göç istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2023>.

UNDP. (2018). *3 RP livelihoods and employment data analysis: 2017 progress and way forward for 2018-2019*. <https://www.undp.org/turkiye/publications/livelihoods-and-employment-data-analysis-report>.

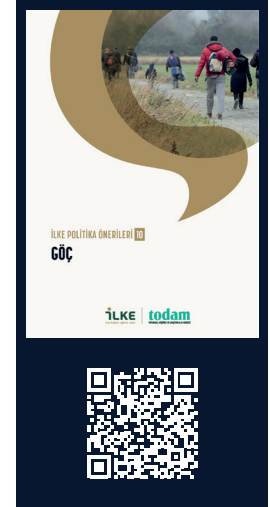
UNHCR. (2024). *Registered refugees from Syria*. https://data.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions.

Valentino, N. A., Soroka, S. N., Iyengar, S., Aalberg, T., Duch, R., Fraile, M., ... & Kobayashi, T. (2019). Economic and cultural drivers of immigrant support worldwide. *British Journal of Political Science*, 49(4), 1201-1226.

Waldinger, R. (1994). The making of an immigrant niche. *International Migration Review*, 28(1), 3-30.

Yıldırım, Z. (2022). *Geri itme: Türkiye dahil devletlerin göç kontrolü için geliştirdikleri yeni moda uygulama*. <https://t24.com.tr/yazarlar/zeynep-yildirim/geri-itme-turkiye-dahil-devletlerin-goc-kontrolu-icin-gelistirdikleri-yeni-moda-uygulama,34969>.

Diğer Yayınlarımız

Göçmenler, günümüzde Türk kamuoyunun toplumsal sorun önceliklerinde ilk sıralarda yer almaktadır. Güncel tartışmalarda göç sorununun, kültürel ve politik yönlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ancak kapsamlı kamuoyu araştırmaları, vatandaşların göçmenlere ilişkin olumsuz tutumlarının temelinde, işgücü piyasalarındaki rekabet tehdidi algısının yattığını göstermektedir. Ülkemizde göçmen işgücü figürü, 1990'ların ortasından itibaren görünür olmakla birlikte; kamuoyunun ilgisi 2011 sonrası Suriyelilerin göçüyle canlanmıştır. Suriyeli göçmenlerin varlığı, diğer göçmen grupları gibi, kayıtdışı ve güvencesiz işlerde yoğunlaşmıştır.

Bu analiz raporu, göçmenlere yönelik tutumları yönlendiren işgücü piyasalarıyla bağlantılı koşulları, Türk toplumu bağlamında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Raporu, vatandaşların tutumlarının işgücü piyasalarındaki koşullardan nasıl etkilendiği kuramlar üzerinden tartışmaya açılmış ve işgücü piyasalarında bir göçmen alt segmenti oluşmasına neden olan koşullar değerlendirilmiştir. Son olarak, var olan kapsamlı veri setleri üzerinden vatandaşların işgücü piyasalarındaki konumlarına göre tutum farkları analiz edilmiştir.

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul
+90 216 532 63 70 todam@ilke.org.tr ilke.org.tr/todam